

COVID-19 PANDEMİSİ VE TÜRKİYE'DE TIP EĞİTİMİ

COVID-19 Pandemics and Medical Education in Turkey

Burcu TOKUÇ¹ , Gamze VAROL²

¹Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Tıp Eğitimi Anabilim Dalı, Tekirdağ, TÜRKİYE.

²Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Tekirdağ, TÜRKİYE.

Öz

Koronavirüs hastalığı 2019 (COVID-19) hastalığı son sekiz ayda yaklaşık 14 milyona yakın enfekte kişi ve yarım milyondan fazla ölüm ile varlığını tüm dünyada yakıcı olarak göstermektedir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de COVID-19 genelde tüm eğitim sürecini, özelde tıp eğitimini derinden etkilemiş ve uzaktan eğitim sürecini başlatmıştır. Yaşanan bu olağandışı durum ve derin etkileri tıp eğitimi ile ilgili kimi soruların akla gelmesine neden olmuştur. Yazıda bu sorulara yanıt aranırken pandemi ile başlayan uzaktan eğitim süreci değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, tıp eğitimi, uzaktan eğitim.

Abstract

The coronavirus disease 2019 (COVID-19) disease has been effecting worldwide with nearly 14 million infected people and more than half a million deaths in the past 8 months. COVID-19 pandemic affected the whole education process in general, and medical education in particular in Turkey as in all World and started the virtual education process. This extraordinary situation and its deep effects have raised some questions about medical education. In the article, while trying to answer these questions, the virtual education process that started with the pandemic was evaluated.

Keywords: COVID-19, medical education, virtual education.

GİRİŞ

Benzeri görülmemiş zamanlar yaşamaktayız. Koronavirüs 2019 (COVID-19) hastalığı son sekiz ayda yaklaşık 14 milyona yakın enfekte kişi ve yarım milyondan fazla ölüm ile varlığını tüm dünyada yakıcı olarak göstermektedir¹. COVID-19 pandemisi tüm dünyada günlük yaşamla ilgili pek çok rutini olduğu gibi, tıp eğitimini de etkilemiştir. Her ne kadar, tüm dünyada aynı zamanda sağlık çalışanı da olan, tıp eğitimcilerinin önceliği salgını önlemek, hastaların bakımını ve tedavisini sağlamak olsa da bu dönemde tıp eğitimi de pek çok yönüyle yoğun dikkat gerektirmektedir. Çünkü, mevcut koşullarda, COVID-19'un kalıcılığının tıp eğitimini özellikle hastane ortamlarında yapılan uygulamalı eğitimi temelden değiştirip değiştiremeyeceği merak edilmektedir. Yeni bir normalle karşı

karşıya kalan birçok eğitimci, yetkin hekimler sağlayacak titiz bir tıbbi eğitimin en iyi şekilde nasıl sağlanacağını düşünmektedir.

Tıp eğitimi yapısı ve gereksinimleri itibarıyla Sağlık Bakanlığı (SB), Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), Tıp Dekanları Konseyi (TIPDEK), Ulusal Tıp Eğitimi Akreditasyon Kurulu (UTEAK) tarafından belirlenen prelinik ve klinik ortamlarda gerçekleştirilen yapılandırılmış geniş bir müfredatı kapsamaktadır². Bunlar, nitelikli hekimler yetiştirmek için belirlenmiş gerekliliklerdir. Bu gerekliliklerdeki her bir değişiklik yetişen hekimlerin niteliğini de etkilemektedir.

Otuz yıldan fazla bir süredir tıp fakülteleri kuramsal derslerin azaltılması, uygulamalı eğitimleri artırılması, laboratuvarları değiştirmek/geliştirmek için teknolojinin

Corresponding Author / Sorumlu Yazar:

Burcu TOKUÇ

Adres: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Tıp Eğitimi Anabilim Dalı, Tekirdağ/TÜRKİYE

E-posta: btokuc@nku.edu.tr

Article History / Makale Geçmişi:

Date Received / Geliş Tarihi: 29.07.2020

Date Accepted / Kabul Tarihi: 15.10.2020

kullanılması, aktif ve öz-yönelimli öğrenme uygulamaları, bireyselleştirilmiş ve meslekler arası eğitimin desteklenmesi vb. birçok uygulama ile eğitimi dönüştürmek için çalışmaktadır. Pek çok okul prelinik ve klinik derslerin dikey ve yatay entegrasyonunu yaparken, yetkinlik temelli öğrenmenin geliştirilmesi, mesleki faaliyetlerin de yetkinlik temelli değerlendirilmesi yönünde değişiklikler yapmaktadır. Ancak, öğrenciler halen büyük anfi derslerinin yanında etkileşimli problem çözme ya da olgu tartışmaları vb. için küçük sınıflarda ve klinik deneyimler edinmek için klinik ve poliklinikte kısıtlı fiziksel ortamlarda kalabalık gruplar halinde bulunmaktadır³. Ülkemizde de, her ne kadar birçok fakültede eğitimin bazı yönleri son yıllarda “her zaman/her yerde” eşzamanlı öğrenme biçiminde kişiselleştirilmiş olsa da öğrenciler laboratuvar oturumları, hasta başı uygulamaları, vaka/hasta sunumları ve tartışmalar gibi dersler için bir araya gelmeye devam etmektedirler.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 2019 yılında pandemiye on küresel sağlık tehdidi arasında saymış olmasına karşın, ülkeler COVID-19 pandemisine hazırlıksız yakalanmışlardır⁴. İkibinlerin başında Çin ve Kanada'nın SARS salgını sırasında deneyimleri biliniyor olsa da tüm dünyada tıp fakültelerinin de herhangi bir pandemi hazırlığının olmadığı görülmüştür⁵. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de COVID-19 genelde tüm eğitim sürecini, özelden tıp eğitimini derinden etkilemiştir.

Sosyal mesafenin korunmasının, tedaviye yönelik bir ilaç ya da aşı geliştirilinceye kadar COVID-19 için hala en etkili koruyucu strateji olması nedeniyle öğrencilerin konferans salonlarında, sınıflarda ya da polikliniklerde, hasta odalarında toplanmalarının, bir arada bulunmalarının engellenmesi pandeminin kontrolü için en iyi strateji olarak düşünülmüştür. 2003 SARS salgını sırasında, Çin'deki bazı tıp okullarının örgün

eğitimlerini iptal etmesi ve sınavları ertelemesi, benzer şekilde, Kanada da klinik stajlara ve seçmeli derslere altı hafta ara verilmesi örneklerinde ve pek çok dünya ülkesinde olduğu gibi, önlem olarak, COVID-19 salgınının başında, YÖK tüm yüksek öğrenim kurumlarında eğitime önce ara vermiş, sonrasında tüm bahar sömestri için uzaktan eğitime geçişi öngörmüştür^{6,7}. Mart 2020'de öncelikle kuramsal derslerin uzaktan yapılması, uygulamalı derslerin pandemi sonrası yaz döneminde tamamlanması düşünülmüşse de pandeminin halen (Temmuz-2020) devam etmesi nedeniyle 2019-2020 Bahar Yarıyılı uzaktan eğitimle tamamlanmış, pek çok üniversite 2020-2021 eğitim yılı için uzaktan eğitimi de içeren alternatif planların hazırlığına başlamıştır.

Yaşanan bu olağandışı durum ve derin etkileri, günümüz tıp müfredatı bu tür salgınlara yanıt verecek nitelikte midir, öğrencinin klinikteki rolü tam olarak nedir, öğrenci böyle bir krizde hizmete katkıda bulunabilir mi, öğrencinin klinikten uzaklaştırılması profesyonellik açısından doğru mudur, uzaktan eğitim iyi hekimlik için yeterli midir gibi tıp eğitimi ile ilgili kimi soruların akla gelmesine neden olmuştur.

Son 50 yılda, bulaşıcı hastalıkların kronik hastalıklara göre daha az görülmesi, bulaşıcı hastalıkların antibiyotik kullanımı ile tedavi kolaylığı, ilaç ve aşı araştırmalarını olduğu gibi tıp eğitim müfredatlarını da kronik hastalıkların tanı ve tedavisine yönlendirmiştir. Oysa, geçmişten gelen deneyimler göstermiştir ki salgınlar, özellikle de pandemi insanlığın en karmaşık sorunlarından. Kolera, veba, İspanyol gribi vb, salgınlar son yüzyılda toplum sağlığını etkilemiş, yüksek oranda mortalite ve morbiditeye neden olmuştur. Son örnek ise COVID-19'dur ve sağlık çalışanlarının yoğun çabalarına rağmen hızla yayılmakta ve ölümlere neden olmaya devam etmektedir, halen etkin bir tedavi ve aşının bulunamamış olması da kaygıyı artırmaktadır.

Hastanelerde mücadele kazanılmış gibi durmasına karşın, salgının etkisinin azaltılması için hastalığın yayılmasının önlenmesi ve vakaların daha önceki aşamalarda tespit edilmesi mücadelede çok daha önemlidir. Kısacası, salgınla etkin bir mücadele için çalışmalar toplum temelli bir biçimde, toplumun içinde kesintisiz biçimde yürütülmelidir⁸.

Bu noktada “Günümüz tıp müfredatı bu tür salgınlara yanıt verecek nitelikte midir?” sorusu önem kazanmaktadır. Sorunun yanıtı ne yazık ki “hayır”dır. Sağlık çalışanlarının tüm gayretlerine karşın, tıp eğitimlerinin iyi olduğunu iddia eden, Küresel Sağlık Güvenliği Endeksi'ne göre ön sıralarda değerlendirilen ülkelerin sağlık sistemlerinin COVID-19 karşısında yetersiz kalışı da bunun önemli kanıtlardan biridir⁹. Bu nedenle, tıp eğitimcileri, pandemi hazırlığı açısından müfredatlarını gözden geçirmeli ve aşağıda vurgulanan noktalara müfredatta yer vermelidir⁸:

1. Salgın ve pandemi epidemiyolojisi ve yönetimi
2. Salgın ve pandemi simülasyonları
3. Sosyal hesap verebilirlik, şeffaflık vb. kavramlar.
4. Olağandışı durumlarda etik perspektifler ve ikilemler
5. İnter, intra, multi ve disiplinler arası yaklaşımlar
6. Topluluk tabanlı modeller
7. Topluma yönelik modeller

COVID-19 salgını dünyaya, özellikle tıp eğitimcilerine, tıbbın sosyal boyutunun, sağlığın sosyal belirleyenlerinin ve topluma dayalı tıp eğitiminin önemini bir kez daha anımsatmış, temel sağlık hizmetlerine bütünsel bir yaklaşımla öncelik veren ve hekimleri kapsamlı bir sağlık sistemine hazırlayan tıp eğitiminin gerekliliğini göstermiştir.

Pandemi sırasında tıp eğitimi açısından en çok tartışılan konulardan biri de stajyer ve intörn öğrencilerin eğitime ara verilmiş olmasıdır. Öğrencinin klinikteki rolü tam olarak nedir? sorusu burada gündeme gelmektedir. İdeal olanı, denetimli olarak, öğrencinin ekibin bir parçası olmasıdır. Hipokrat'tan bu yana tıp bir bilim olduğu kadar, sanatta kabul edilmiş ve usta-çırak ilişkisi ile bilgi ve beceri nesiller boyu aktarılmıştır. Teknolojiye daha bağımlı hale gelinen, bireyselliğin ön planda olduğu günümüzde, öğrencilerin profesyonel kimliğinin oluşumu, bu ortamlarda eğitim, öğretim ve rol modellemeye dayanmaktadır⁵. Öyle ise, öğrenci böyle bir krizde eğitime ara mı vermeli ya da kalıp hizmete katkıda mı bulunmalıdır? Türkiye'nin daha önce yaşadığı Marmara depremi gibi doğal afetler sırasında öğrenciler eğitimlerine devam etmiş ve sağlık hizmetlerine katkıda bulunmuştur. Ancak, bu dönemde rutin randevuların ve cerrahi prosedürlerin iptali, test ve kişisel koruyucu ekipman kısıtlılığı, COVID-19 konusundaki bilinmezliklerin çokluğu ve bununla birlikte, COVID-19 gibi oldukça bulaşıcı bir hastalığın varlığında, öğrencilerin potansiyel taşıyıcılar olarak hastalığı birbirlerine, hastalara ve ailelerine kolaylıkla taşıma olasılığı öğrencilerin klinikte eğitimini sınırlamıştır.

Akla gelen başka bir soru da hekimlikte profesyonellik ve özgeciliğin tanımı ile ilgilidir. Nesiller boyu süregelen bir özellik olarak tıbbi ortamlarda, hekimlerin kendileri hasta olduklarında bile, hastasına öncelik vererek hizmet vermeleri görüşü profesyonel bir davranış olarak görülmüştür. Ancak bu durum da COVID-19 ile yeniden tartışılmaya başlanılmıştır. Hasta olduklarında çalışan, asemptomatik olan doktorlar yeterli test yapılmadığında ve kişisel koruyucuların kısıtlılığında hastalığı hastalarına kolayca bulaştırabilirler. Bu nedenle, hekim yetkinliklerinde profesyonellik ve özgecilik

yeniden tanımlanmalı ve hekimlik cömertçe yapılsa bile, hastanın hekime göre önceliklendirilmesinde de tüm faaliyetlerin potansiyel etkileri göz önünde bulundurulmalıdır.

Modern eğitim, son derece etkileşimli, giderek takım tabanlı ve zanaatında ustalaşan eğitimciler tarafından yönlendirilen iyi düşünülmüş kilometre taşlarından oluşur. Yetkin doktor doğulmaz, yetiştirilir- bilim dilini hastalık, tanı, tedavi ve empati kavramlarıyla entegre ederek ve aşamalı olarak öğrencilerin ustalaşması gereken mesleki faaliyet ve prosedürler öğretilir¹⁰. Simülasyon merkezleri ve bilgisayarlı anatomi laboratuvarları daha yaygın hale geldikçe, bu yetkinliklerin kazandırılmasında, teknoloji temelli klinik beceri eğitimi müfredatlarda giderek daha fazla yer almaktadır. Ancak, hasta öyküsü alma, fizik muayene yapma, hastayla empati ile iletişim kurma sanatı gibi yetkinliklerin yalnızca gerçek hastalarla ilgilenen denetimli ortamlarda öğrenilebileceği de bir gerçektir¹¹.

Uzaktan eğitim, klinik dönemdeki öğrenciler için olmasa bile, prelinik dönemdeki birçok tıp öğrencisi için memnuniyet verici olmuş olabilir, öğrenciler çalışma programlarında çok fazla değişiklik algılamamış olabilirler ancak birlikte çalışma deneyimlerinin kaybedilmesi, çevrimiçi eğitimde çoğaltılması zor olan, sınıfta gelişen gerçek zamanlı geri bildirimlerin, sınıfta kişisel olarak derse katılmanın ve bilgi alışverişinin olmaması eğitime zarar verme potansiyeline sahiptir. Sınıf derslerinin kesintiye uğraması, öğrencilerin tıp fakültesinin toplum ruhu içine yeniden entegrasyonunu da zorlaştırabilir, bu nedenle olgu temelli öğrenme ve takım temelli öğrenme gibi interaktif öğrenme grupları ve küçük grup etkinliklerinin web seminerleri ve telekonferanslar yoluyla COVID-19 salgını sırasında devam etmesi olumlu olmuştur.

Krizler sorunlarla birlikte, kendi çözümlerini de üretirler. COVID-19'un derin etkileri, gelecekteki hekimlerin eğitim biçimini sonsuza dek değiştirebilir⁵. Tıp eğitimcileri COVID-19 krizinde deneyimlerinden ders almalı ve ileriye düşünerek ve bilimsel yaklaşımdan ödün vermeden pratik çözümler üretmelidir. Her alanda olduğu gibi tıp eğitimi de değişime ve gelişmeye açık bir alandır ve bu değişimler zorlu zamanlarda hızlanır. Eğitimciler, yeni eğitim ilke ve uygulamalarını belirlemek için mevcut değişikliklerin öğrencilerle etkilerini ve uzaktan eğitimi her aşamada bilimsel bir yaklaşımla ve dikkatli bir şekilde değerlendirmeli ve analiz etmelidir.

Kaynaklar

1. JHU, Coronavirus Resource Center, BNO Tracking Coronavirus: Map, Data and Timeline. Available online: <https://bnonews.com/index.php/2020/02/the-latest-coronavirus-cases/> (Erişim Tarihi: 17 July 2020).
2. Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/med/issue/53729/716873> [atıf 12.07.2020]
3. Skochelak SE, Stack SJ. Creating the medical schools of the future. *Acad Med* 2017;92:16-9.
4. WHO. Ten Threats to Global Health in 2019. Erişim: <https://www.who.int/news-room/feature-stories/ten-threats-to-global-health-in-2019> [atıf 15.07.2020]
5. Rose S. Medical Student Education in the time of COVID-19 [published online March 31, 2020]. *JAMA* 2020. doi: 10.1001/jama.2020.5227.
6. Ahmad H, Allaf M, Elghazaly H. COVID-19 and Medical Education [published online March 23, 2020]. *Lancet Infect Dis* 2020. doi:10.1016/S1473-3099(20)30226-7.0.
7. Y. Saraç. YÖK. Üniversitelerdeki Uzaktan Eğitim Süreci ve YKS'nin Yeni Tarihine İlişkin Basın Açıklaması. Erişim: <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/YKS%20Er-telenmesi%20Bas%C4%B1n%20A%C3%A7%C4%B1kla-mas%C4%B1.aspx> [atıf 20.03. 2020]
8. Aslan D, Sayek İ. We Need to Rethink on the Medical Education for Pandemic Preparedness: Lessons Learnt From COVID-19. *Balkan Med J* 2020;37:178-9.
9. Aitken T, Chin KL, Liew D, Ofori-Asenso R. Rethinking pandemic preparation: Global Health Security Index (GHSI) is predictive of COVID-19 burden, but in the opposite direction. *J Infect* 2020 May 8; S0163-4453(20)30273-5. doi: 10.1016/j.jinf.2020.05.001.

-
10. K. Lomis, J. M. Amiel, M. S. Ryan, K. Esposito, M. Green, A. Stagnaro-Green, J. Bull, G. C. Mejicano; AAMC Core EPAs for Entering Residency Pilot Team, Implementing an entrustable professional activities framework in undergraduate medical education: Early lessons from the AAMC core entrustable professional activities for entering residency pilot. *Acad. Med.* 92, 765–770 (2017). doi:10.1097/ACM.0000000000001543 Medline
11. T. Uchida, Y. S. Park, R. K. Ovitsh, J. Hojsak, D. Gowda, J. M. Farnan, M. Boyle, A. D. Blood, F. I. Achike, R. C. Silvestri, Approaches to teaching the physical exam to preclerkship medical students: Results of a national survey. *Acad. Med.* 94, 129– 134 (2019). doi:10.1097/ACM.0000000000002433 Medline